

ÖNCE Sİ VE SONRASİ İLE
TRABZON'UN FETHİ

Yayına Hazırlayan
İsmail Hacifettahođlu

TRABZON BELEDİYESİ KÜLTÜR YAYINLARI

Trabzon Belediyesi Kùltür Yayınları No: 91
Tarih ve Biyografi Serisi No: 3

ISBN 975 – 95158 – 4 - 9

1. Baskı: Ekim 2001 ANKARA
1500 adet basılmıştır.

YAPIM
Atlas Yayıncılık
Tel: 0312 430 21 53

KAPAK
İbrahim ALTUNCU

BASKI
İsmat Matbaacılık Ltd.
Tel: 0312 384 06 57-58

KURULUŞUNDAN FETHİNE TRABZON'UN KISA TARİHİ VE FETHİ

İsmail Hacıfettahoğlu

Trabzon'un kuruluşu M.Ö. 2000 yıllarına inmektedir. Erzurum'dan geçen ve İran sınırına varan, Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan tarihî İpek Yolu'nun başlangıcında kurulan Trabzon şehrinin ilk kurucularının Orta Asya ve Kafkaslar'dan bölgeye gelen Turanî kavimlerden Marlar, Tibarenler ve Mosk'lar'ın olduğu tarih kitaplarında yer almaktadır. Batılı muteber ilim adamlarından Texier ve Pullant, Trabzon'un kuruluşu ve iskânında bu kavimler arasında, batıya doğru devamlı surette göç ederek Akdeniz sahillerini kolonilerle kaplayan ve Yunanlıların Pelasges adıyla andıkları kavmin önemli rol oynadığını zikrederler. Architecture Byzantine adlı eserlerinde bu müellifler, Pelasges kabilelerinin 'Trapezuntien' yani Trabzonlu ismi ile anıldıklarını ve gittikleri yerlerde Trabzon adlı şehirler kurduklarını, dolayısı ile Trabzon adının, çeşitli kaynakların birbirinden iktibas ederek bildirdikleri gibi masa ile alâkası olmadığını, bu adın etnik bir ad olduğunu vurguluyorlar ve "Karadeniz Trabzon'una, kale duvarlarının murabba şekline göre ad verildiğine dair olan rivayetler, Greklerin yapmasını bildikleri bir kelime oyunundan ibarettir." diyorlar. (Bkz. Charles Texier-R.P.Pullant, Architecture Byzantine, Londra 1864, s.213-214)

Trabzon'un kuruluşundan itibaren geçirdiği devirler şöyle sıralanabilir:

I. DEVİR: Kuruluşundan serbest şehir oluncaya kadar geçen devir (M.Ö. 2000 - M.Ö. 750)

Bu devir, karanlık geçen bir devirdir. Bahçecik mevkiinde bulunan bazı kalıntılar bize bu bölgeye ilk defa Kafkasya'dan Mosk'lar, Tibaren'ler ve Mar'ların gelerek tarım ve balıkçılık ile meşgûl olduklarını bildirmektedir. Orta Asya'dan ve Orta Doğu'dan gelen ticaret yollarının denize ulaştığı yer olan

Trabzon'un ticarî ve stratejik önemi bu dönemde de Ege kıyıları halkınca biliniyordu.

Efsane olmakla birlikte meşhur Argonatlar Seferi bunu gösterir. "Colechide-Kolşit" denilen şimdiki Gürcistan'ın bir kısmını ve oradan batıya doğru Trabzon'a kadar uzanan sahili içine alan mıntıkanın ormanlarının zenginliği ve dağlarındaki madenler daha o zamanlarda meşhurdu. Milâttan çok önce geçtiği sanılan bu seferin gayesi Kolşit'te asılı olduğu dilden dile dolaşan bir altın postu elde etmektir. "Altın Post"un bu bölgenin zenginliğinden kinaye olduğu söylenir. Her halde buraların servetine alâmetti. Bazı rivayetlere göre madencilik sanatı bu bölgede oturan bir kavim tarafından bulunmuştur.

II. DEVİR: Serbest Şehir (M.Ö. 750 - M.S. 50)

Bu devir, M.Ö. 8'inci yüzyıl ortalarından milâdın ilk yüzyılı ortalarına kadar süren devirdir. Bu devirde M.Ö. 756 yılında Sinop'tan kolonizatör Miletliler Trabzon'a gelmişlerdi. Zamanlarının en iyi denizci ve tüccarları olan bu kolonizatörler aslen İyonya'nın en önemli merkezlerinden Milet şehrendendirler. Buna nisbeten "Miletliler" veya "Mileliler" diye tanımlanırlar.

Ege kıyılarından kalkıp boğazları aşarak Karadeniz'e çıkan ve herşeyden önce ticaret fikriyle hareket ettikleri söylenen Miletliler ilkin M.Ö. 785 yılında savaşla Sinop'u ele geçirmişlerdir. Tabii limanı ile Sinop şehri bu insanların merkezi olmuş ve oradan Karadeniz'in her tarafına, alışverişe elverişli buldukları noktalara yayılmış ve yerleşmişlerdir.

Miletliler, Sinop'u elde ettikten 29 yıl sonra Ordu ve çevresi ile birlikte, kendilerinden önce var olan Trabzon'a da gelmişler ve ne şekilde olduğu bilinmeyen bir surette yerleşmişlerdir.

Şehirden ilk bahseden, M.Ö. 400 yılında Onbinler'in bakiyesi olan sekizbin küsur kişilik ordu ile Trabzon'a gelen Yunanlı komutan ve filozof Ksenofon'dur. Şehir O'nun zamanında Sinop'a belli bir vergi ödüyordu. Onbinler Trabzon'da kendi dillerini konuşan Sinop'a mensup Miletliler'i buldular. Bir ay kadar misafir olarak Trabzon'da kaldıktan sonra memleketlerine deniz yoluyla ulaşmak istediler. Ancak, Trabzonluların gemilerinin önemli bir kısmı seferde olduğu için ordunun yalnızca bir kısmının Trabzonluların yelkenli gemileriyle denizden, diğer kısmının ise karadan yollarına devam ettiği kaydediliyor.

Miletliler, Trabzon'dan Asya'nın göbeğine ve Orta Doğu'ya ulaşan ticaret yolları üzerinden akan alışveriş hareketlerinin bağlanıp çözüldüğü Trabzon'da çok büyük servetler elde etmişler ve merkezleri olan Sinop'u her sahada geride bırakmışlardı. Trabzonluların yüzlerce parçalık gemileri gelen ve giden ticaret emtiasını Karadeniz'in her tarafına ve boğazları aşarak Ege kıyılarına taşıyordu.

M.S. birinci yüzyılın ortalarına kadar, bazı sarsıntılarla birlikte devam eden bu serbest şehir dönemini Roma hâkimiyeti takip etti.

III. DEVİR: Roma Devri (50-395)

Romalılar, diğer Yunan sömürgelerine yaptıkları gibi Trabzon'a da "serbest şehir" ünvan ve imtiyazını bırakmışlardı. Trabzon Romalılar için doğuda bir üs ve iâşe merkezi hâlini almıştı, Karadeniz'deki Yunan sömürgelerinin merkezi olan Sinop, Roma döneminin başında önemini kaybetmişti. Trabzon ise giderek güç kazanmış ve Karadeniz'in en işlek iskelesi, en canlı ticaret merkezi haline gelmişti.

Romalılar Trabzon'a, konumundan dolayı özel önem veriyorlardı. Roma İmparatoru Adrian, M.S. I. Yüzyılda şimdiki *Kalepark/Güzelhisar*'ın denize doğru uzanan kayalarının altına oydurarak bir liman yaptırmıştı. Osmanlı devrine kadar işe yarar halde kalmış olan bu liman sonraları kumla dolmuş ve kullanılamaz hale gelmiştir.

Latince *Bella Castron Limanı* olarak anılan bu liman, Avrupa-Asya ve Orta Doğu ticaretinde çok önemli bir yere sahipti. İçten veya denizden gelen transit emtia deve ve gemilerden, limanın tam üstündeki etrafı surla çevrili olan ve zamanına göre umumî mağaza mahiyetinde olan bu antrepoya boşaltılır, içeriye veya taşraya gidecek emtia dahi oradan yüklenirdi. Burası, Avrupa'dan Asya'nın ortalarına kadar ulaşan tarihî İpek Yolu'nun deniz ucundaki basamağında kurulan bugünkü manâsıyla bir "serbest bölge" idi.

Trabzon'un asıl şehirden birbuçuk-iki kilometre doğuda bulunan bu transit limanından başka dahilî ticarete mahsus bir limanı daha vardı. Bu ikinci liman, şehrin denize paralel giden kale duvarının önünde ve bugünkü Moloz Mevkii'nde idi. Doğu tarafından şehir surlarının denize uzatılmış bir kolu ve bir kulesi tarafından korunan *Moloz Limanı* son yıllara kadar ayakta kalabilmiş, ancak sahil yolunun açılmasıyla birlikte kalıntılarının önemli bir kısmı yok olmuştur.

Biri transite, diğeri mahallî alışverişe ait bu iki limanla Trabzon, Karadeniz'in en işlek iskelesi olma vasfını Bizanslılar devrinde ve onlardan sonraki bağımsız Komnen devrinde de daha parlak bir şekilde devam ettirmiştir.

Trabzon'da hıristiyanlığın yayılmaya başlaması da Roma Devrine rastlar.

IV. DEVİR: Bizans Devri (395-1204)

Roma İmparatorluğu'nun parçalanması sonucu Bizans'a bağlanan Trabzon şehri, Bizans İmparatorluğu'nun büyük ilgisini gördü. Günümüze ulaşan tarihî

eserlerin büyük bölümü bu devre aittir. 800 yıl süren bu devirde büyük olaylar meydana gelmiş, şehir gelişmiş, zaman zaman da bağımsızlığını ilân etmiştir.

TRABZON ve MÜSLÜMANLAR

İslâmiyetin doğuşu, Orta Asya'daki Türk kavimlerinin batıya doğru ilerlemeleri sırasında bazı müslüman toplulukları da Trabzon'a yönelmişlerdir.

Bizans İmparatoru II. Justianos döneminde (705-711) İslâm ordularının Anadolu içlerine gönderdikleri akıncı güçleri Doğu Karadeniz bölgesine de ulaşmışlardı. Bu akınlar sırasında Trabzon Müslümanların eline geçti. 715 yılında Bizanslı Komutan Leon büyük bir ordu ile gelerek Trabzon'u Müslümanların elinden geri aldı. Trabzon ve civarının İslâm ile ilk teması bu akınlar ile olmuştur.

Bundan sonra Trabzon ve Doğu Karadeniz Bizanslılar ile Müslümanlar arasında sürekli el değiştirdi. 733 yılında Müslümanlar bölgeye yeniden hakim olmuşlarsa da, bu durum uzun sürmedi ve Trabzon 739 yılında Bizanslılar tarafından geri alındı. Ancak şehir surlarının dışında Müslümanların hakimiyeti uzun yıllar devam etti.

Bizanslılar devrinde Trabzon Irak'ın da iskelesi idi. Abbasiler'in ilk devirlerinde İstanbul'dan müslümanlara satılmak üzere ticaret eşyasının gönderildiği başlıca liman Trabzon'du. O zamanlar Trabzon'da daimi surette oturan müslüman tacirler vardı. Karadeniz'e Araplarca "*Bahr-i Tirabizanda*" denilmesi de Trabzon'un o dönemdeki önemini göstermektedir.

TÜRKLER TRABZON'DA

Malûm olduğu üzere, XI. Yüzyılda Müslüman Türkler Anadolu üzerine akınlara başladılar. 1048 yılında İbrahim Yınal, Hasankale Zaferi'ni kazandıktan sonra Türkmenler Trabzon'a kadar ilerlediler. Ancak kendilerinden önce Trabzon'u ele geçirmeye çalışan Müslüman Araplar gibi surlar ile çevrili Trabzon'u ele geçirmeleri zor olmuş ve düzenli Bizans ordusu karşısında geri çekilmek zorunda kalmışlardı. 1071 Malazgirt Zaferi'nden sonra ise Anadolu kapıları Müslüman Türklere kesin olarak açıldığında Trabzon ve civarının Türkleşmesi ve müslümanlaşması hızlanmıştı. Selçuklular 400 yıl boyunca Trabzon'u birçok kez kuşatmışlardı. Şehir bu kuşatmalardan güçlü surları, Bizans desteği ve tabii yapısının sağladığı topografik imkânlarıyla kurtulabilmiştir.

V. DEVİR: Komnenoslar Devri (1204-1461)

1203 yılında 4 üncü Haçlı Seferinde İstanbul Lâtinler tarafından işgâl edilerek bir Lâtin İmparatorluğu kuruldu. Bu işgâl sırasında İstanbul dışına kaçan imparator hanedanından bir kısmı 1206'da İznik Rum İmparatorluğu'nu kurdu.

Trabzon'a kaçarak sığınan Komnen ailesi de 1204 yılında Aleksî Komnen önderliğinde burada Trabzon Rum Pontus İmparatorluğu'nu kurdu.

İmparatorluğun hudutları ilk yıllar Kerempe Burnu'ndan Batum'a kadar uzanıyordu 1214'te I. İzzettin Keykavus tarafından Sinop'un zaptı ile Batı hududu Yeşilirmak Nehri'ne kadar küçülmüştü. Güney hudutları ise, Bayburt ile Gümüşhane'nin kuzeyinden geçen dağ silsilesiyle sınırlanıyordu.

Bu devir, Trabzon'un ticaretce en parlak devirlerinden biri olmuştur. Ceneviz ve Venediklilerin bütün doğuda ve bilhassa Karadeniz'deki ticarî faaliyet ve rekabetlerinde Trabzon önemli bir mevkiye sahip olmuştur. Venediklilerden önce Cenevizliler Trabzon İmparatoru ile bir ticaret anlaşması yaparak Trabzon'da serbest ticaret yapmak imtiyazını almışlardı. Daha sonra Venedikliler ile de aynı şartlarla bir anlaşma imzalanarak ticarî müesseseler açmalarına izin verilmiş ve "225 adımlık bir arsa" üzerinde kendilerine ait kilise, ambar gibi çeşitli binalar yapmalarına müsaade edilmişti.

O günkü Trabzon'un ticarî hayatını Alman tarihçi Fallmerayer şöyle anlatır:

"İran'dan, hatta Irak'ın kum çöllerini aşarak buraya doğru kafileler gelir ve bütün beşerî ihtiras Trabzon'da temerküz ederdi. Trabzon İmparatorluğu bir transit merkezi, bir baş karargâh ve dünya ticaretinin merkezi bir noktası idi.

Bağdat ve Kahire'nin sırmalı kumaşları, Hindistan ve Sina'nın ipekli ve pamuklu mensucati, Seylan'ın inci ve mücevherati, Megrelistan'ın (Gürcistan) bal ve keteni, Floransa'nın erguvanî kumaşları, Almanya'nın porselen ve çelik mamulâtı; hûlâsa sanayie ait bütün ürünler her taraftan gelir Trabzon Çarşısı'nı doldururdu."

Bu dönemde Trabzon'a yönelik Türk akınları giderek yoğunlaşmaktaydı. Trabzon İmparatorları Selçuklulara sürekli vergi veriyorlardı. Anadolu Moğolların hakimiyetine girince onlara, daha sonra da Türkmen Beylerine vergi vererek ayakta durmaya çalışmışlardır. Vergi dışında Türkmen akınlarından kurtulabilmek için kızlarını Türkmen Beylerine vererek sıhriyet temin etmeyi de gelenek haline getirmişlerdi. İmparatorluğun içine düştüğü sıkıntılar ve komşu hükümdarlara kız verme geleneğini Ord. Prof. İsnail H. Ertaylan şöyle anlatıyor:

"Fakat öyle bir zaman geldi ki, hükümdar hanedanı âzası arasına ihtilaf girdi. Birbirleri aleyhine ittifaklara kalkıştılar. Memleket içinde yırtışmalar baş gösterdi. İdarenin şirazesini bozuldu... Nihayet mutlak bir acz içinde kalan hükümdarların birer meşharet ünvanı olan imparatorluk nâmından başka ellerinde hiçbir şey kalmadı.

Tâc ü tahtlarını koruyabilmek için çare aramaya başladılar. Buldukları yegâne çare de, Bizans İmparatorlarının tatbikede geldikleri gibi, kuvvetlerine inandıkları komşu hükümetlerin reislerine kız vererek, bir sıhriyet bağı ile bağlanmak, bu suretle onlardan görecekları yardımla başlarını kurtarmak hayaline kapıldılar."¹

XV. Yüzyıl başlarında Anadolu'yu istilâ eden Timur, Trabzon'u zaptetmiş ise de ülkesine katmayıp, oğlu Halil Mirzâ'nın yönetiminde vergiye ve haraca bağlamıştı. Bu sıralar yıkılışa doğru giden Trabzon Devleti'nde bir saltanat mücadelesi başlamıştı. Çevresi Osmanlı Devleti ile sarılan Trabzon, sembolik bir devlet durumuna düşmüştü. II. Murad zamanında Trabzon, karadan ve denizden kuşatılmış ise de, denizde fırtına çıkması yüzünden kale alınamamış, ancak esir ve ganimet alınarak dönülmüştü.

1420 yılında Akkoyunlu hükümdarı Kara Yülük (Uzun Hasan'ın dedesi) Erzincan'ı kuşatınca İmparator IV. Aleksis ona mancınıklar, havan topları ve lağımalar göndererek yardım etmiş, daha sonra da kızını vermişti.

Zamanla İmparatorluğun Giresun'a kadar olan toprakları Türkmenlerin eline geçmişti. Bilâhare bu Türkmen beylerinin ellerindeki yerleri alan Osmanlılar, Trabzon İmparatorluğu ile komşu olmuştu.

Yıl 1456. İmparatorluğun içinde bulunduğu kötü vaziyet Erdebilli Safeviye Tarikatı şeyhlerinden Şah İsmail'in dedesi Şeyh Cüneyd'i cesaretlendirmişti. Her tarafla ilişkisi kesilmiş, iç huzursuzluk, isyanlar ve taht kavgalarıyla çalkalanan Trabzon'un bu durumdan istifade ederek, kuvvetli surları ve savunmasına rağmen burayı alarak kendisine hükümet merkezi yapmaya azmetmişti.

Şeyh Cüneyd bu gayesini tahakkuk ettirmek için, Canik'ten topladığı birkaç bin kişilik kuvvetle Trabzon'a hücum etti. İmparatorluk kuvvetlerini yenerek şehrin kale kapısına kadar dayandı. Fakat, kale duvarları o kadar kuvvetli idi ki, üç gün boyunca yaptığı taarruzlar, çok küçük bir savunma gücü tarafından püskürtülmüştü.

Cüneyd, Trabzon'u muhasara altında tutarken Fâtiş Sultan Mehmed Han Amasya Beyi Hızır Beğ'e Trabzon üzerine yürümesi emrini verdi. Hızır Beğ'in Samsun üzerinden doğuya doğru ilerlemeye başladığını haber alan Cüneyd, hayâl kırıklığına uğrayarak bölgeyi terketti. Trabzon'a ulaşan Hızır Beğ, Şeyh Cüneyd'in perişan hale soktuğu Trabzon İmparatorluğu'nu yıllık 300 bin duka vergiye bağlayarak geriye döndü.

Şeyh Cüneyd ve Osmanlı tehlikesini az zararla atlatmayı başaran İmparator Jan, tehlikenin tamamıyla kalkmadığını pek iyi biliyordu. Tehlikeyi önlemek için düşündüğü çareler ise iki noktada toplanıyordu: Haçlı Avrupa'nın yardımını sağlamak ve kuvvetli bir komşuyu hısımlık bağıyla kendine bağlamak.

¹ Ord.Prof. İ.Hikmet Ertaylan, "Fâtiş ve Fütühâtı", İstanbul 1953, s.262.

TRABZON'UN FETHİ

Fâti̇h Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra her geçen gün kuvvet ve kudretinin artması Haçlı Avrupa'yı telaşlandırıyordu. Papa'nın tahrik ve tehditleri, doğuda ticaret ve korsanlık gibi ilgi ve kazançları bulunan Napoli, Ceneviz ve Venedik hükümetlerinin teşvik ve baskıları sonucu Osmanlı Devleti'ni tarih sahnesinden silmek amacıyla bir Haçlı İttifakı oluşturulmuştu. Bu ittifaka giren Trabzon İmparatoru Kalo İoannes, İttifakın doğu kanadını güçlendirmek ve casusları aracılığı ile Osmanlı İmparatorluğu'ndan edindiği bilgileri Avrupa'ya ulaştırmak yönünde yoğun çaba sarfediyordu.

Bu cümleden olarak doğudaki devletlerden Akkoyunluların, Gürcü Krallıklarının, Candaroğullarının Avrupa devletleri ile Osmanlı aleyhine 5 yıllık ittifak sözleşmesi imzalamaları sağlandı. Karamanoğulları da bu ittifaka dahil oldu. Gaye; Batıyla ittifak ederek Osmanlı İmparatorluğu'nu dört taraftan sarmak ve yok etmektir.

İmparatorun ikinci düşüncesinin tahakkuku için Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan seçiliyordu. Akkoyunlular günden güne güçlerini artırıyor, zaferler elde ediyorlardı. Ergeç de Osmanlı İmparatoru ile çarpışmak zorunda kalacaklardı. Uzun Hasan'ın dedesi Kara Yüllük zamanında da bir hısımlık ve dostlukları vardı. Bu vesile ile İmparator Kalo İoannes 1457'de Akkoyunlu başkenti Diyarbakır'a bir elçi göndererek Uzun Hasan ile dostluk ve aile münasebetlerini kuvvetlendirmek istediğini bildirdi.

Görüşmeler sonucu; Prenses Katerina'nın (Despina Hatun) Uzun Hasan'la evlenmesi, bu şekilde dostluk bağlarının hısımlıkla da güçlendirilmesi kararlaştırılıyordu. Uzun Hasan, İmparatorun bütün şartları ve teklifleriyle birlikte, yalnız ordusunu değil, kendi şahsı ve hazinesini de Trabzon'u Osmanlı taarruzuna karşı savunma için harcayacağını vaad etti.

Fâti̇h Sultan Mehmed Han, tertiplenen bu oyunlardan ve suikast plânlarından haberdardı. Adım adım onları takip ediyor, hangi düşmanı hangi anda, hangi yerde vuracağını da pek iyi biliyordu.

Artık Trabzon İmparatorluğu'nun yeririden kaldırılması, Osmanlı İmparatorluğu'nun emniyeti, selâmeti ve gelişmesi için zaruri idi. Burası bir casus, bir kundakçı, bir sinsi düşman yatağı idi. Bizans İmparatorluğu'nun asırlardan beri oynaya geldiği rolü oynamaya yeltenen bir imparatorluk taslağı idi.

Kalo İoannes kızını evlendirmeden ölmüş, yerine kardeşi David geçmişti. David, Osmanlıların taarruzundan emin olabilmek için tahta geçer geçmez Prenses Katerina'yı Diyarbakır'a göndermiş ve Akkoyunlularla yapılan anlaşmayı uygulamaya koymuştu. Bundan sonra da Fâti̇h'e kafa tutmaya başlamıştı. Taahhüt ettiği vergiyi zamanında vermiyor, kaçamaklara sapıyordu. Bilâhare Uzun Hasan'ı ikna ederek Fâti̇h Sultan Mehmed Han'a bir heyet göndertti.

Uzun Hasan'ın yeğeni Murat Beğ başkanlığındaki elçi heyeti Fâtih'ten David'in her yıl Osmanlı Hükümetine verdiği 300 bin duka verginin affedilmesini, Osmanlıların da I. Mehmed zamanında Kara Yülük'e verdikleri ve 60 yıldır verilmeyen halı gibi aynı verginin toptan verilmesini istiyorlardı. Ayrıca da Kayseri havâlisinin Katerina'ya cehiz olarak teslimini talep ederler.

Bütün bu küstah, mânâsız ve yersiz teklifler Fâtih Sultan Mehmed'in kızgınlığını artırmaktan başka bir işe yaramaz. Elçilere çok istihzâlî ve çok mânâlı bir eda ile:

"Haydi siz rahatça gidiniz; gelecek sene ben kendim gelir borcumu öderim!" cevabını verir.

Yüce Fâtih'in bu cevabı Akkoyunlulara müthiş bir fırtınanın habercisi olan yıldırım tesiri yapar. Trabzon Rum Pontus İmparatorunu daha da ümitsizliğe, acziyede düşürerek sindirir.

Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın Trabzon İmparatorluğunu himaye etmesi ve İmparator David'in Papa'ya başvurup yardım istemesi, Haçlı İttifakından, Avrupa Prenslarından, özellikle de Fransa Kralı VII. Şarl'dan meded umması, Uzun Hasan'ın da bu işte rol alması Fâtih Sultan Mehmed'in bu fesat yuvalarını ortadan kaldırma düşüncesini tahrik etti. Bizans İmparatorluğu'ndan sonra Anadolu'nun fethini tamamlamak için Lâtinlerle işbirliği yapan Bizans kalıntısı bu son imparatorluğu da ortadan kaldırmaya karar verdi.

Trabzon gibi Karadeniz sahilinde hem ticaret, hem de siyaset bakımından olağanüstü bir kıymet ve ehemmiyet taşıyan bir iskele, Komnen İmparatorluğu gibi çürümüş, bitmiş, fıska, fesadı, her türlü melâneti itibarıyla Bizans'ın rolünü oynamak isteyen bir hükümete bırakılamazdı. İstanbul'un ve Osmanlı'nın selâmet, emniyet ve hürriyeti, Karadeniz'in ve özellikle de Trabzon'un selâmet, emniyet ve hürriyetine bağlı idi.

Ve tarihi karar veriliyor, Yüce Fâtih *"Trabzon benim olacak"* diyerek sefer hazırlıklarına başlıyordu. Ancak bu niyetini gizli tutuyordu. 1461 yılının başında donanmaya Boğazdan Karadeniz'e çıkma emrini verdikten sonra kendisi de kara ordusunun başında Üsküdar'dan Akyazı'ya doğru ilerliyordu. Sefere bir av tertibi niteliği verilmişti.

İlk olarak Haçlı ittifakının teşvik ve tertipçilerinden Ceneviz Hükümdarlığına ait bir koloni olan Amasra, karadan ve denizden kuşatılarak teslim alındıktan sonra, Vezir-i Azam Mahmud Paşa İstanbul'a döndü. Fatih ise Bursa'ya geçti.

Bu arada Uzun Hasan da boş durmuyordu. Bir taraftan Osmanlı topraklarına saldırılarını sıklaştırarak Koyulhisar (Koyunlu Hisar) ve Şebinkarahisar'ı topraklarına katıyor, diğer taraftan da Haçlı ittifakını güçlendirmek için elçiler kabul ediyor, Avrupa saraylarına elçiler gönderiyordu. Fransa ve Burgund Sarayı'nda en çok Uzun Hasan'ın gönderdiği elçi dikkat çekiyordu. Avrupa kralları, *"Büyük Türk"* Fâtih Sultan Mehmed Han'dan ayrılmak için *"Küçük*

Türk” dedikleri Uzun Hasan’ın ittifak içinde yer almasından, Müslüman müttefiklerinin bulunmasından memnuniyetlerini gizlemiyorlardı.

Düşmanlarının faaliyet ve niyetlerini çok yakından takip eden Fâtih, önce Avrupa ile ittifak imzalayıp Sinop Hâkimi İsfendiyaroğlu İsmail Beğ’i hedef alıyordu. Mahmud Paşa, yeniden donatılan 300 parça gemiden oluşan donanmayı İstanbul’dan İsmail Beğ’e yazılmış bir mektupla Sinop üzerine gönderiyor, kendisi de Rumeli Kuvvetleri ile Fâtih’in yanına Bursa’ya gidiyordu. Kimse seferin gerçek istikametini bilemiyor, Fâtih’e sormaya da cesaret edemiyordu. Sonunda ordu kadılarında biri sormak cesaretinde bulunduğu cevabı sert ve kısa oldu:

“Eğer düşünüp tasarladığımı sakalının tellerinden biri öğrenmiş olsaydı, onu derhal koparır yakardım.”

Müzakereler sonucu Sinop’u teslim alan Fâtih, donanmasına Trabzon’u kuşatma emri verip göndermiş, kendisi de Ordusunun başında Vezir-i Azam Mahmud Paşa’yı da maiyetine alarak Trabzon yolunu tutmuştu. Fakat yolda halledeceği işleri vardı. Öncelikle Uzun Hasan’ın işgâl ettiği Koyulhisar ve Şebinkarahisar’dan başlamak gerekiyordu. Osmanlı Ordusu’nun Trabzon’a geçeceğini haber alan Uzun Hasan yollara ve geçitlere pusular kurdurmuştu. Fâtih dâhiyane bir şekilde Uzun Hasan’ın bütün bu cılız gayretlerini boşa çıkartmıştı.

Ordunun öncüsü Anadolu Beylerbeği Gedik Ahmet Paşa, Koyulhisar önüne gelip, üç gün sürmeden burayı kumandanı Yar Ali Beğ’den aldı. Karşı koymak isteyen Uzun Hasan’ın amca oğlu Hurşit Beğ komutasındaki orduyu bozunca Uzun Hasan Beğ’i telaş aldı. Fâtih’le karşılaşmaya cesaret edemedi. Gözü iyice korkan Uzun Hasan, kendisini ve ülkesini kurtarmak için Fâtih’e bir elçi heyeti göndermeye karar verdi.

Osmanlı Ordusu Erzincan tarafında Yassıçemen Yaylası’na geldiği sırada, Çemişkezek Kürt Beyi Şeyh Hüseyin başkanlığında bir heyetle Uzun Hasan’ın validesi Sara Hatun da gelmiş ve yapılan görüşmelerle iki tarafın anlaşması sağlanmıştır.

Çeşitli tarih kitaplarında yer aldığı üzere bu görüşmelerde Sara Hatun Fâtih Sultan Mehmed’e:

“Sana derim oğul!... Uzun Hasan’ıma elişme!... Ak pürçeklerimle ayağıma geldim. Hasan’ımı bana bağışla!...” der.

Peygamberimizin methine mazhar olan Cihan Pâdişahı da:

“Hey ana! Akkoyunlular üstümüze kılıç çekmedikçe, teb’ama cefa etmedikçe bizden kendisine hata gelmez” sözleriyle cevap verir.

Bu görüşmelerle Osmanlı topraklarına saldırmamak, Trabzon İmparatoru’na yardım yapmamak şartları ile Yassıçemen Anlaşması imzalanır.

Yassıçemen’e Uzun Hasan’ın gönderdiği heyetten yalnızca bir kişi Uzun Hasan’a yazılan mektupla birlikte geri gönderildi. Sara Hatun ve diğerleri alıko-

nularak Trabzon üzerine yürüyüşe geçildi. Mahmud Paşa; Trabzon İmparatoru'nun bir tarafa kaçmaması için ileriden gönderildi.

Fâtih, 60 bin atlı, 80 bin yayadan oluşan asıl ordu ile kazmacılar, baltacılar ve kaldırımcılar vasıtasıyla sarp ve ormanlık yerleri açtıra açtıra müşkülâtla ilerliyordu. Hatta Sultan Mehmed bazan yaya yürümek ve yamaçlara tırmanmak zorunda kalıyordu.

Fâtih'in özellikle Zigana Dağı'nı aşarken atından inip sarp yamaçlara tırmanırken çektiği meşakkâti Cizyedarzâde şöyle anlatır:

"Hünkâr Zigana Dağı'nı aşarken o kadar eziyete ducar oldular ki, çehrelerindeki ter katreleri mübarek burunlarının ucundan ve lihye-i saadetlerinden (beyaz mübarek sakallarından) nisan yağmuru gibi zemine dökülüyordu."

Fâtih'in çekmiş olduğu sıkıntıları kendi açısından değerlendirmeye çalışan Sara Hatun:

"Hey Oğul! Bu Trabzon'a bunca zahmet nedendir? Trabzon nedir ki, andan ötürü Şehsuvar-ı Saltanat piyade olup pür taab ola?..." der.

Fâtih'in; Sara Hatun'un bu sözlerine verdiği cevapta Osmanlı İmparatorluğu'nun dayanaklarından birini buluruz:

"Hey ana! Bu zahmet din yolundandır. Kim ahirette Allah Hazretlerine varacak inayet ola derim. Çünkü bizim elimizde İslâm kılıcı vardır. Eğer bu zahmeti ihtiyar etmezsek bize 'Gazi' demek yalan olur."

Gelibolu Valisi Kasım Beğ ile Yakup Beğ komutasındaki donanma Mahmud Paşa'dan bir ay önce Trabzon önlerine gelerek şehri ve kaleyi denizden çevirip top muharebesi yapıyordu. Sarp dağları aşarak ağır silahlarla kara ordusunun Trabzon'a ulaşması beklenmiyordu. Fakat İmparator, ağır toplarla, mancınıklarla donatılmış Osmanlı Ordusu'nu karşısında görünce şaşırıldı.

Trabzon Kalesi birbirine eklenmiş üç kısımdan teşekkül ediyordu. Kara tarafı savunmaya son derece elverişli ve müstahkemdî. Fakat zamanın en kuvvetli ve en mükemmel toplarına sahip Osmanlı Ordusu'nun burayı hem karadan, hem de denizden çevirmesi İmparatoru ümitsizliğe düşürdü. Savunmadan bir netice alamayacağını, hamisi olan Uzun Hasan'dan da yardım gelmeyeceğini nihayet anladı.

David'in dayanma gücü ancak bir ay sürebildi. Sonunda Mahmud Paşa'nın teyzeoğlu olan saray başmabeyincisi Yorgi Amiruki vasıtasıyla Mahmud Paşa ile anlaşarak şehir ve kaleyi teslim karar verdi. Padişah adına Mahmud Paşa tarafından yapılan teklifi kabul etti. Fâtih'in huzuruna gelerek şehri ve kaleyi teslim etti. Fâtih de O'na hürmet gösterdi, iyi muamelede bulundu.

Bu şekilde 258 sene devam eden son Bizans devleti de 26 Ekim 1461 (21 Muharrem 866) günü 540 yıl önce Fâtih'in mübarek kılıcı sayesinde tarihe karıştı. Bu fetihle Trabzon ve Doğu Karadeniz bize vatan oldu. Anadolu'nun Malazgirt'le başlayan fethi tamamlandı.

Fâti̇h Sultan Mehmed Trabzon Rum Pontus İmparatorluğu'nu İmparator David'den teslim aldıktan sonra, burada bir müddet kaldı. Fetih geleneğine uygun olarak bazı kiliseleri camiye çevirdi. Vakıflar kurdu. Sur içinde bulunan hıristiyan teb'ayı sur dışına çıkartarak buraya Tokat, Niksar, Reşadiye ve Amasya gibi bölgelerden getirttiği müslüman Türkleri yerleştirdi.

Gelibolu Valisi Kâzım Beğ'i (Bazı kaynaklara göre Kasım Beğ) Trabzon'un yönetimine getirerek karayolu ile Trabzon'dan ayrıldı. İmparator ve ailesini ise deniz yoluyla İstanbul'a gönderdi. Uzun Hasan Beğ'in hududu geçilirken orduda rehin olarak bulundurulana Sara Hatun ve beraberindekiler, bir heyetle ve hediyeler ile birlikte oğlunun yanına gönderildi. Hediyelerin içinde Trabzon'dan alınan ganimetin bir kısmının da bulunduğu tarihçilerce bildiriliyor.

Uzun Hasan'a giden Osmanlı Heyeti daha önce yapılan andlaşmayı yenileyerek geriye döndü. Uzun Hasan'da mukabil bir heyet göndererek, Trabzon'un fethini tebrik etti, anası hakkındaki iyi muameleye teşekkür ederek mukabil hediyeler gönderdi.

Trabzon fethinden sonra Fâti̇h, doğu taraflarının fethini sancak beylerinden Hızır Beğ'e havale etti. Hızır Beğ, Kabaziten'lerin şehri Mesochale dahil bu bölgeyi sulh yoluyla tamamen aldı. Gümüşhane tarafında bulunan Torul ve çevresini ise Şehzade Beyazıd'ın lalası Rakkas Sinan Bey fethederek Doğu Karadeniz'in fethi tamamlanmış, Karadeniz'in fethinde de önemli bir mesafenin alınması sağlanmış oldu.